

Dr Rasto Ovin*

ULOGA UNIVERZITETA U PRIVREDNOM RASTU KROZ EMPIRIJSKO ISKUSTVO U TRANZICIONOJ ZEMLJI

Apstrakt: *U okruženju koje se naglo menja, evropski ekonomski odnosno poslovni fakultet treba da deluje kao promoter i kao kreator promena a ne kao pasivni posmatrač. Ova mu je uloga određena činjenicama, koje predstavljaju rastuća lokalna i međunarodna konkurencija na području visokog obrazovanja kao i očekivanja studenata, poslovnog okruženja i organa države i grada u kome se nalazi. Ovaj članak istražuje spremnost univerzitetskih nastavnika da predvode promene u tom smeru.*

Ključne reči: *Ekonomika obrazovanja, Bolonjska reforma visokog obrazovanja*

ROLE OF UNIVERSITY IN ECONOMICS GROWTH THROUGH EMPIRICAL EXPERIENCE IN A TRANZITION COUNTRY

Abstract: *In the changing environment an EU business school must act as a promoter and creator of reforms rather than as a passive spectator. This role is actually imposed by growing local and international competition in the field of higher education as well as it is expected by the student population, business environment and the stakeholders. The paper explores readiness of the teaching staff to be a leading actor in these processes.*

Key words: *Economic of education, Bologna reform of higher education*

JEL Classification: I12

---

* Univerzitet u Mariboru, Institut za ekonomsku dijagnozu i prognozu kot Ekonomsko-poslovnog fakulteta, Maribor, Slovenija, EU.

1. Uvod

Postoji jaka korelacija između BDP po stanovniku i nivoa obrazovanja, što važi i za nivo BDP po stanovniku i javno finansiranje obrazovanja (Guisan 1998). Uprkos tome, što se i u stručnim debatama često ističe veza između obrazovanja, produktivnosti i ekonomskog rasta (n. pr. Matton 2006, ELDIS 2008), empirijske analize ne potvrđuju tu kauzalnost. Za razliku od jasne mikroekonomske koristi investicija u obrazovanje za učesnike u obrazovanju, pozitivan makroekonomski efekat investicija u ljudski kapital na privredni rast, upotrebom neoklasičnog modela nije bio empirijski dokazan (Barro 2000, Dahlin 2001, Stevens i Weale 2003). Upotrebom modela endogenog privrednog rasta ta se veza može smatrati posredno dokazanom – u smislu trajanja obrazovanja i u smislu njegovog ranog početka (de la Fuente 2006, Segueira i Martins 2007), dok novije studije potvrđuju, da uticaj ljudskog faktora na privredni rast zavisi pre svega od kognitivnih znanja populacije i od kvaliteta institucija povezanih sa privredom (Hanushek i Wößmann 2007).

Evropski univerziteti se neprestano menjaju. Karakterističan za te promene je proces, koji zapravo traje od kraja 1950-ih godina, kada su evropski univerziteti počeli postepeno da poprimaju oblik i genezu američkog tipa „tržišno usmeravanog“ univerziteta (Neave 1998). Tako je u suštini cilj svih reformi univerziteta u Europi više ili manje približavanje američkom tipu univerziteta i to, pre svega, u smislu brisanja granice između akademije i poslovne prakse te u smislu povećanja društvene odgovornosti univerziteta. Ocenjuje se da se na taj način može povećati njihov doprinos ekonomskom i opštem razvoju društva kao i smanjiti zavisnost ove institucije od državnih finansija.

Ova se iščekivanja temelje na statistički utvrđenim činjenicama (izvor svih podataka: Aghion i drugi 2007). Na 100 američkih univerziteta na Šanghajskoj lestvici¹ tako dolazi 21 EU univerzitet, dok univerziteti u četiri američke najbolje plasirane države (Massachusetts, California, New York i Pennsylvania) postižu više poena od bilo koje evropske države svrstane između najboljih 50 ili 100 država sa najboljim univerzitetama (2006). Sa američkim univerzitetima u izvesnoj meri se mogu meriti samo Švajcarska, Švedska i

---

¹ Shanghai Jiao Tong University Academic ranking of World UNiversities – (www.arwu.org).

Velika Britanija. Takodje, vrlo idikativan je i podatak o izdacima po jednom studentu. Dok se u Europskoj uniji u 2001. na jednog studenta godišnje „potrošilo“ 5.800 EUR, ta je brojka za SAD bila 24.300 EUR². U toj su godini ukupni izdaci za visoko obrazovanje iznosili 1,3% BDPa u EU i 3,3% BDPa u SAD. Pri tome udeo javnog finansiranja u EU bio je 1,1 % i 1,3% u SAD, a udeo privatnih izvora finansiranja u EU bio je 0,2% naspram 1,8% u SAD!

Uprkos tome, kao što smo već spomenuli, veza između ulaganja u obrazovanje i privrednog rasta nije jednoznačno empirijski dokazana, efikasnost nauke i obrazovanja ipak se često povezuje sa opštim ekonomskim performansama (viditi na pr. već spomenute: Aghion i drugi 2007). Tako je rast BDP u razdoblju 1995 – 2005 u SAD iznosio 22,5%, dok su ti podaci za evropske privredne velesile Nemačku i Francusku bili 6,3% odnosno 15,7%. U istom periodu nezaposlenost u ovim državama u proseku iznosila je 5,1% (SAD), 8,5% (Nemačka) i 10,1% (Francuska). Prema Indeksu globalizacije A.T. Kearney u 2005. godini SAD su postigle četvrto mesto (iza Singapura, Irske i Švajcarske), dok je Francuska bila na 17. a Nemačka na 22. mestu (izvor podataka: OECD 2007 i CESifo 2008).

U tom smislu treba razumeti nastojanje Evropske komisije, da se i pomoću reformisanja univerziteta, smanji zaostatak za SAD. Taj cilj sadrži Bolonjska deklaracija koja sledi Magnu kartu univerziteta (Magna Charta Universitatum) i koja je bila potpisana u Bolonji 1988, te Lisabonska strategija, potpisana 2000 godine i reformisana u 2005. To su različiti dokumenti, koji ipak sa stanovišta razvoja i reformisanja univerziteta sadrže istu poruku: evropsko društvo će omogućiti bolji život svojim građanima pomoću veće konkurentnosti, koja će se bazirati na znanju. Društvo znanja se ne temelji samo na obrazovnim institucijama i svakako ne samo na univerzitetima. Međutim, obzirom na nivo znanja koji oni poseduju, te obzirom na to da su oni partneri najznačajnijih društvenih institucija i nosioca privredne moći, univerziteti preuzimaju najveću odgovornost. Podrazumeva se i očekuje se, da će nužnost ovih procesa biti najpre shvaćena i promovisana kod profesora univerziteta. Zbog toga principe Bolonjske deklaracije koji usvajaju učenje umesto podučavanja, i Lisabonske

---

² Od svih činjenica koje određuju kvalitet univerziteta najveći je korelacijski koeficijent imao budžet po studentu (0,61), dok se programska autonomnost univerziteta pokazala beznačajnim (-0,01) (ibidem). Ovu se autonomnost ne sme zameniti upravljavskom avtonomnošću, koja u američkom modelu predstavlja univerzitet sa karakteristikama poduzeća u smislu pridobivanja sredstava i kadrova te u smislu njihovog angažovanja i nagrađivanja.

strategije koja promovira napredak znanja na svim nivoima, treba više tretirati kao spoljašnju potporu reformi na univerzitetima a ne kao formalnu obavezu.

Naravno da te procese na univerzitetu predvode ekonomski i poslovni fakulteti i to zbog jake veze njihovog naučnog područja sa privrednom praksom, koja je, zbog globalizacije i otvaranja tržišta u tranzicionim zemljama, prva osetila potrebu za novim znanjem i nadgradnjom postojećeg znanja. Šta više, upravo se od ekonomskih i poslovnih fakulteta očekuje da će upozoravati privrednu praksu na nove strategije i poslovne tehnologije, koje zahteva današnje veliko unutrašnje tržište EU i globalno tržište. Na kraju, povezivanje sa praksom je i jedini realni izbor ekonomskih i poslovnih fakulteta koji će osigurati njihov dalji razvoj pa čak i postojanje, jer se u skoroj budućnosti može očekivati samo smanjivanje javnih sredstava za njihovo finansiranje (Ovin 2008).

U ovom članku analiziramo spremnost nastavnika na univerzitetu za prihvatanje principa i ciljeva Bolonjske deklaracije i Lisabonske strategije u praksi u tranzicionoj zemlji. Posle obrazloženja ciljeva istraživanja, metoda i uzorka, predstavljeni su rezultati istraživanja i zaključci, na koje istraživanja ukazuju.

2. Cilj, uzorak, podaci i metod istraživanja

Cilj istraživanja bio je bolje razumevanje odnosa nastavnika univerziteta prema reformi, koju iziskuje promena poslovne prakse, uzrokovana tehnološkim napretkom kao motorom globalizacije. Zbog metodoloških ograničenja i zbog poverljivosti nekih od podataka, primenićemo rangiranje pojedinih odgovora odnosno vrste respondenata.

Proveravane su sledeće hipoteze:

- Razlika u političkoj volji za promene na nivou ekonomske politike značajnija je od razlike u postignutom nivou tranzicije kada su u pitanju potrebne reforme na državnom univerzitetu.
- Nesigurnost, koju izazivaju promene, ispoljiće se u lošem prihvatanju projekata, koji znače veće promene uprkos tome, da mali individualni troškovi nastavnika (promenjeni način rada, promenjeni način nagrađivanja) mogu donositi veću korist studentima i fakultetima.

- Otvorenost glavnih gradova predstavlja bolje okruženje i uzrokuje veću spremnost za reformisanje državnog univerziteta od periferije.

Obzirom na stanovišta u uvodu ovog članka u obzir su uzeti ekonomsko – poslovni fakulteti sa državnih univerziteta iz dve tranzicione zemlje u 2007 godini. Oni se razlikuju po dve osnovne karakteristike, kod kojih su istraživane pojedine moguće kombinacije:

- napredna tranziciona zemlja (zemlja A) : zemlja, ispred koje su još brojni reformskii zadaci (zemlja B)
- fakulteti locirani u glavnim gradovima : fakulteti locirani na periferiji.

Upitnik je bio sastavljen od 12 pitanja sa po 5-6 podpitanja, koja su na osnovu realnih projekata proveravala spremnost za reforme na područjima:

- uloga studenata kao partnera na univerzitetu
- povećanje akademske i ekonomske efikasnosti naučno-istraživačkog rada i savetovanja
- odnos prema privrednoj praksi i opštem razvoju društvene zajednice
- otvorenost univerziteta za kvalitetan humani kapital

Podpitanja su proveravala različite nivoe odnosa prema projekatu, koji znače promene: principijelni stav, spremnost na učešće u projektu, spremnost za promovisanje projekta i agitaciju, te spremnost za dodeljivanje finansijskih sredstava fakulteta za najbolji mogući uspeh projekta. Vrednost odgovora bila je klasifikovana unutar klasičnog raspona između 1 (*ne slažem se sa projektom*) i 5 (*potpuno ga podržavam*). Na osnovu tih vrednovanja izračunate su vrednosti koje je postigao pojedini projekat odnosno vrsta podrške odnosno nepodrške, koju je dobio od ispitanika (podpitanja). Pored toga dobijene su vrednosti bile primenjene za utvrđivanje uticaja razlika u lokaciji između fakulteta.

Kao ograničenje istraživanja najpre nastupa veličina uzorka ekonomskih i poslovnih fakulteta, gde je $N = 5$. To znači, da nije moguća statistička provera odgovora, i da je moguće govoriti samo o indikacijama. Sledeće je ograničenje upotrebljenog metoda u tome što su odgovori onih koji su pristali na ispitivanje ($N_k = 8$) primenjeno na svu nastavničku populaciju. Sa tim su metodološkim pristupom respondenti bili upoznati. Rizik ispoljavanja ličnog stava i time pogrešne ocene povodom takvog pristupa, nastojao se smanjiti time, što su se tražili odgovori kolega, koji su upoznati sa reformskim procesima na svojim univerzitetima ili su u njih uključeni.

Podloga za ocenu odnosa prema reformi nisu bili ciljevi i mere Bolonjske deklaracije ili Lisabonske strategije. Upotrebivši testiranje odnosa prema realnim projektima, koji podržavaju oba dokumenta, isključio se rizik ocene poznavanja formalnih zahteva tih dokumenata, što bi nivelisalo razlike između odgovora pojedinih univerziteta. Time je bilo, (uzimajući u obzir već spomenute statističke rizike), prema našem mišljenju, omogućeno ocenjivanje odnosa prema mogućim realnim merama i praksi reformi na univerzitetu, koju traže spomenuti dokumenti EU.

3. Rezultati empirijske analize

Po pojedinim područjima analizirali smo sledeća podpodručja, koja su bila izražena u smislu realnih projekata. Kod dole navedenih podpodručja u zagradi prikazujemo postignute prosečne rangove. Što je viši rang (mali broj), to bi bio po mišljenju respondenata projekat prihvatljiviji za njihove kolege na fakultetu, odnosno, što je niži rang (veći broj) to su kolege manje spremne za izvođenje određenog projekta. Kod područja u zagradi navodimo neponderisani prosečni rang.

1. Uloga studenata kao partnera na univerzitetu (6,7)
  - 1.1. projekat uvođenja analitički unapredjene studentske ankete o profesorima, kod koje se rezultati interno objavljuju (10)
  - 1.2. angažovanje studenata u naučno-istraživačkom radu (4)
  - 1.3. projekat inkubatora, lociranog na fakultetu, u saradnji sa vodećim preduzećem u grani (6)
2. Povećanje akademske i ekonomske efikasnosti naučno-istraživačkog rada i savetovanja izvan i unutar fakulteta (9,7)
  - 2.1. posebno stimulisanje nastavnika – najefikasnijih istraživača (9)
  - 2.2. izgradnja sistema povezivanja sa privatnim ponudjačima znanja – privatnim institutima za što efikasnije angažovanje kolega sa fakulteta (12)
  - 2.3. uključivanje nastavnika i njihovih ideja u razvojne projekte fakulteta i univerziteta putem projekata finansiranih od strane fakulteta (8)

3. Odnos prema realnoj privrednoj praksi i opštem razvoju društvene zajednice (3)
  - 3.1 promovisanje rezultata naučno-istraživačkog rada u dnevnim i drugim novinama putem popularnih članaka (3)
  - 3.2. fakultet kao mesto gde se susreću predstavnici nauke i nosioci privredne i političke moći (1)
  - 3.3. uvođenje posebnog organa sastavljenog od predstavnika privrede (5)
4. Otvorenost univerziteta za kvalitetan humani kapital (6,7)
  - 4.1. uvođenje gostujućih profesora iz stranih univerziteta u redovni program (2)
  - 4.2. uvođenje sistema habilitacije stručnjaka iz prakse bez odgovarajućih akademskih i univerzitetskih zvanja (7)
  - 4.3 kada se pojavi mogućnost - regrutovanje i zapošljavanje odličnog profesora ili naučnika iz spoljašnjeg okruženja (11)

Iz gornjih rezultata proizilaze sledeći formalni zaključci za celokupan uzorak:

- Najbolju prođu od strane nastavnika istraživanih univerziteta u proseku imali bi projekti sa područja poboljšanja odnosa sa realnom privrednom praksom i društvenom zajednicom. U tom je području obuhvaćen projekat popularizacije rada fakulteta, za koji je bila ispoljena najveća podpora – rang 1. Indikativno je međutim, da su u pitanju projekti, koji nose najmanje promena položaja i za dosadašnji način rada nastavnika.
- Nastavnici analiziranih univerziteta najmanje bi podržali projekte sa područja povećanja akademske i ekonomske efikasnosti istraživačkog i savetodavnog rada. U tom je području obuhvaćen projekat saradnje između javnog i privatnog sektora, za koji je bilo ispoljeno najveće ograđivanje od projekta – rang 12. Indikativno je, da ovo područje sadrži najveće promene u načinu rada i u nagrađivanju nastavnika. Vrlo je interesantno, da svi projekti, koji obuhvataju ovo područje, ujedno vode i u dugoročnom održivom načinu za povećanje ličnih primanja nastavnika.
- Od dva područja sa istim prosečnim rangom (6,7) manja su odstupanja od prosečnog ranga kod projekata za uključivanje studenata. U skladu sa očekivanjima najlošije bi prošao projekat uticajnije studentske ankete

(rang 10) a najbolje projekat uključivanje studenata u naučno-istraživački rad (rang 4).

- Za područje otvaranja univerziteta za kvalitetan humani kapital iz okruženja, prema pojedinim projektima iskazane razlike su u smislu rezultata kod ostalih područja. Dok je generalno vrlo dobro prihvaćeno (privremeno!) uključivanje inostranih nastavnika u redovni program studija (rang 2), to je stanovište respondenata potpuno obrnuto kada je u pitanju stalno angažovanje odličnog profesora i naučnika iz inostranstva (rang 11).

Poredjenje između univerziteta dve zemlje prema očekivanju nije ukazala na bitne razlike pa time ni na prednost koju bi reforma po nekim očekivanjima trebala ostvarivati na univerzitetu u zemlji **A**. Najveću razliku u korist razvijenije zemlje izkazuju vrednosti kod (privremenog) uvođenja gostujućih profesora u redovni program i kod uvođenja sistema za habilitaciju stručnjaka iz prakse. Ovo se može obrazložiti većim iskustvom i opštom otvorenošću u državi **A**. Na univerzitetima u toj zemlji više je izgleda prihvaćena i saradnja sa studentima, što bi moglo biti posledica njene prednosti u procesu tranzicije. Na drugoj strani je prisutan obrnuti odnos između univerziteta dve zemlje kod projekata kao što su: uvođenje analitičkog anketiranja od strane studenata i njihovo interno objavljivanje, stimulisanje najboljih naučnika i istraživača, uključivanje nastavnika univerziteta u razvojne projekte na vlastitoj instituciji i (trajno) zapošljavanje vrhunskih nastavnika iz drugog okruženja. Dakako, takvi rezultati ukazuju na nešto bolju spremnost za promene. Ipak, ne sme se zaboraviti da su u pitanju projekti koji su dobijali vrlo niske rangove (8 – 11). Opet je možda značajno, da su univerziteti u državi **B** ispoljili veću spremnost za sve projekte na području odnosa sa realnom praksom i društvenom zajednicom, gde su u obe zemlje postignuti najviši rangovi (u proseku 3). Moglo bi se znači zaključiti, da su razlike u spremnosti državnih univerziteta za reforme, i na koje je ukazala empirijska analiza, između zemlje **A** i **B**, gotovo beznačajne.

Poredjenje između univerziteta u glavnim gradovima i na periferiji prema dobijenim rezultatima pokazuje, da bi projekti, koji su dati kao primer, bili bolje prihvaćeni na univerzitetima u metropoli. Razlike su manje kada su u pitanju manje zahtevni projekti (n.pr. fakultet kao mesto susretanja nauke i prakse, uključivanje studenata u naučno-istraživački rad), a pojačavaju se u slučaju zahtevnijih projekata. Najveća se razlika ispoljila kod javnog – privatnog

partnerstva i kod stimulisanja najboljih nastavnika – naučnika. Za ove projekte predstavnici državnih univerziteta u glavnim gradovima pokazali su puno veću zainteresovanost. Interesantno je pak, da je na drugoj strani najmanja razlika između univerziteta u metropoli i na periferiji nastupila kod stalnog angažovanja vrhunskog nastavnika iz inostranog okruženja. Međutim, ne sme se zaboraviti da su u tim primerima u pitanju najlošije rangirani projekti (rang 9 – 12).

4. Diskusija

U ovom ćemo delu pomoću diskusije, a na bazi dobijenih rezultata empirijske analize i na osnovu drugih poznatih činjenica, odlučiti o prihvatanju postavljenih hipoteza.

Za proveru prve hipoteze nužno je poznavati sličnosti u reformama dve zemlje. Evropska zemlja (zemlja B), koju još očekuju velike reforme, već zbog ove činjenice ispoljava nedostatak političke volje za promenama. Zbog toga treba sada dokazati nedostatak političke volje za promenama i u drugoj – tranzicijsko naprednoj zemlji (zemlja A).

Reč je o Sloveniji, koja je sa BDP po stanovniku od 21.000 EUR, najrazvijenija bivša socijalistička zemlja na svetu³. Kada je međutim uporedimo sa zemljama koje su primenjivale radikalnije i brže reforme kao što su Estonija i Češka Republika, Slovenija beleži zaostatak na značajnim područjima reformi. Prvi primer je privatizacija državne imovine: dok je u članicama EU prosečno učešće državne imovine u BDP 15%, taj procenat za Sloveniju još uvek iznosi oko 40% (The Economist 2008). Sledeće je područje preduzetništvo, gde Slovenija u smislu institucionalnog okruženja kao i u smislu otvaranja i rasta preduzeća, očitoo zaostaje za drugim (i novim) članicama EU (Rebernik i dr. 2007). Tome treba dodati slabu konkurentnost poslovnog okruženja, kojoj doprinose pre svega državne institucije i zakonodavstvo (IMD 2007), i nizak stepen ekonomske slobode (The Heritage Foundation 2008). Kao razlog za ove nedostatke, odnosno zaostatke u reformi, nacionalni analitičari ističu nedostatak političke volje za promenama koji već prouzrokuje zaostajanje slovenačke

---

³ U empiričkim analizama, gde se u obzir uzimaju glavne makroekonomske kategorije kao što su BDP na stanovnika, stepen nezaposlenosti uključenost u međunarodnu trgovinu po drugoj strani Slovenija se svrstava u grupu zapadnoevropskih zemalja (Ovin in Maček 2007)

međunarodne konkurentnosti (Mrkaić 2002, Rojec i dr. 2004, Ovin i Kramberger 2005, Pezdir 2005).

Što se tiče druge hipoteze, rezultati empirijske analize omogućuju zaključak, da je sa stanovišta potrebnih reformi najviše rangirana vrednost na analiziranim univerzitetima dve zemalje, mir. To znači, da nije još u dovoljnoj meri sagledana nužnost za promenama, koje će omogućiti bolju perspektivu diplomiranim studentima na tržištu rada kao i univerziteta/fakulteta u smislu njihovog društvenog i finansijskog položaja.

Kada se analizira širi značaj takve realne prakse, treba se kratko osvrnuti na trendove koje donosi globalizacija, i koja je uzrok za uvođenje prakse američkih univerziteta kroz pojedine dokumente EU. Jedan od principa koji slede američki univerziteti je i princip delovanja univerziteta kao preduzeća, koje angažuje i kombinuje faktore prema ekonomskom kriterijumu. Taj princip sadrži ujedno i anglosaksonsku vrednost, koja je postala oslonac kulture reprezentativnog (u smislu Marshalla) preduzeća: preduzeće je partnerski poduhvat, gde doprinosi pojedinca nisu mereni samo u smislu njegovog radnog mesta, nego i u smislu opšteg napretka kompanije. U našoj empirijskoj analizi nisko rangiranje projekata, koji traže takav pristup, potvrđuje da je opšta korporativna kultura u analiziranim tranzicionim zemljama još daleko od ideala, koji se u globalnom smislu sve više primenjuje. Kako su u pitanju ekonomski i poslovni fakulteti, koji neminovno stvaraju ili u najmanju ruku doprinose kreiranju korporativne kulture u širem okruženju, to su takvi nagoveštaji nepovoljni za nacionalnu privredu..

Dakako, treba istaći da su u pitanju državni univerziteti. Uprkos činjenici da raspolažu u proseku lošijim kadrovima te da se spotiču o razne formalne i institucionalne barijere, privatni univerziteti prema definiciji manje su skloni rizicima održavanja postojećeg stanja. Naravno da takav njihov karakter proističe iz oblika vlasništva i iz načina vođenja tih institucija. Sigurno su te činjenice poznate i nosiocima političke i privredne moći u zemlji.

Za državne univerzitete i naročito za njihove ekonomske i poslovne fakultete te bi činjenice trebale značiti imperativ za reforme. Sasvim je realno očekivanje da će se u bliskoj budućnosti autoriteti koji odlučuju o finansiranju visokog obrazovanja - naročito na području društvenih nauka, sve više orijentisati na podršku onih institucija, koje će omogućiti najbolji kvalitet obrazovanja uz istovremeno najbolje usluge privredi i društvenoj zajednici, a da pri tome prouzrokuju najmanje troškove. Drugim rečima, državni univerziteti u tranzicionim zemljama treba da se reformišu i restrukturiraju iznutra. U

suprotnom, to će činiti neki autoritet van univerziteta i to na najmanje popularan način – ograničavanjem finansija.

Kada se uzmu u obzir gornje činjenice, lakše je razumeti i onaj deo rezultata empirijske analize, koji ukazuju na to, da postoji značajna razlika u odnosu na potrebu reformi na univerzitetima, kada se uzmu u obzir univerziteti u različitom okruženju (glavni grad : periferija). Prema našem mišljenju to je rezultat veće otvorenosti glavnih gradova tranzicionih zemalja u kojima je brže prilagođavanje institucija, preduzeća i stanovništva. Iako je u novijim studijama za razvijene zemlje ovakva teza empirijski opovrgnuta (Guisan i dr. 2002), mi bismo je mogli zadržati zbog tipičnog asimetričnog razvoja u metropolama i u periferiji u tranzicionim zemljama: dok se reforme sporije sprovode u periferiji, u glavnim gradovima dinamika promena je posledica ulaženja međunarodnih institucija i kapitala .

5. Zaključak

Spomenute, empirijski potvrđene indikacije, omogućile su prihvatanje svih postavljenih hipoteza. Uvažavajući činjenicu, da je veza između obrazovanja i privrednog rasta najjača kada su u pitanju kognitivna znanja i kada to omogućavaju ekonomske institucije, kao i indikacije dobijene pomoću empirijske analize, zaključujemo da bi doprinos univerziteta privrednom rastu u analiziranim tranzicionim zemljama trebao biti pre svega u domenu kognitivnih znanja. Obzirom na vrednosti, koje (u proseku) prihvataju nastavnici na analiziranim državnim univerzitetima, taj njihov doprinos privrednom rastu za sada se ne može očekivati u dovoljnoj meri.

Kao što je ispoljeno već u 2. poglavju zbog veličine uzorka nije bilo moguće testiranje statističke signifikantnosti dobijenih odgovora, pa tako nije moguće govoriti, da su dobijeni rezultati obuhvatni ili da predstavljaju stilizovane činjenice. Da bi se to postiglo, trebalo bi izvršiti znatno šire istraživanje od spomenutog. Želimo da to bude i poruka ovog članka.

Reference

1. Neave, G. (1998). Four Pillars of wisdom – Higher Education ... And After? Historical models of the university. *Dostupno na:* http://findarticles.com/p/articles/mi_m1310/is_1998_Sept/ai_54116018.
2. Aghion, P., M. Dewatripont, C. Hoxby, A. Mas-Colell, A. Sapir. (2007) *Why reform Europe's universities?* Bruegel policy brief 2007/04, Bruegel.
3. CESifo (2008) Database for Institutional Comparisons in Europe (DICE). *Dostupno na:* <http://www.cesifo-group.de/portal/page/portal/ifoHome/a-wininfo/d3iiv/35dicebasic>.
4. Dahlin, B. G. (2001) The impact of education on economic growth – Theory, findings, and policy implications. *Duke University. Dostupno na:* <http://www.duke.edu/~bgd3/bgd0202.pdf>.
5. De la Fuente A. (2006) Education and economic growth: a quick review of the evidence and some policy guidelines. *Prime minister's office Economic council of Finland. Helsinki*
6. ELDIS. (2008) Economic growth and education. *Dostupno na:* <http://www.eldis.org/go/topics/resource-guides/education/key-issues/education-and-growth>.
7. Guisan, M.C., (1998) *Economic growth and education: a new international policy*. Working paper series Economic Development No. 18. Santiago de Compostella.
8. Guisan, M.C., M.T. Cancelo, E. Aguayo, M.R. Diaz. (2002) *Education, investigation et developpment regional*. Economie Regionale Sectorielle Europeenne No 2. Santiago de Compostella.
9. Hanuschek E.A., i L. Wößmann (2007) *The role of education quality in Economic growth*. World Bank Policy Research Working Paper No. 4122. Washington.
10. IMD (2007) *The IMD World Competitiveness Yearbook 2007*. Lausanne.
11. Matton, R. H. (2006) *Higher education and economic growth*. Chicago Fed Letter No 222a. Chicago.
12. Mrkaić, M. (2002) *The Growth of Total Factor Productivity in Slovenia*, Post-Communist Econ. Vol. 14, No. 3
13. OECD. (2007) National Accounts Statistics, Annual National Accounts. *Dostupno na:* <http://oecd-stats.ingenta.com/OECD/TableView/dimView.aspx>
14. Ovin, R. (2008) The adjustment of Slovenia in the EU - The case of restructuring of a business school. *Referat na EMCSR konferenci, Beč, Mart 2008*.

15. Ovin, R. i A. Maček. (2007). Cross Border Mergers & Acquisitions as a subject of Mixed Expectations – a European perspective. *Institut za ekonomsko diagnozo in prognozo. Ekonomsko-poslovna fakulteta, Maribor.*
16. Ovin, R. i B. Kramberger. (2005) Building an Institutional Framework for a Full – Fledged Market Economy in: *Mrak, M., M. Rojec and M. Silva – Jauregni, ed. From Yugoslavia to the European Union. The World Bank, Washington.*
17. Pezdir R. (2005) *Gradualizem – inhibitor tranzicije v Sloveniji*, Delovni zvezek ICK – Ekonomska serija, št. 1, *Inštitut za civilizacijo in kulturo, Ljubljana*
18. Rebernik, M, P. Tominc, K. Pušnik. (2007) *Počasne spremembe podjetniške stvarnosti - GEM Slovenija 2006. Ekonomsko – poslovna fakulteta, Univerza v Mariboru. Maribor*
19. Rojec, M., J. Šušteršič, M. Bednaš M., S. Jurančič, B. Vasle B. (2004) *The rise and fall of gradualism in Slovenia*. *Post-communist econ., vol. 16, No. 4. London.*
20. Segueira, T. N., E. V. Martins, (2007) *Education public financing and economic growth: an endogenous economic growth model versus evidence*. *Empirical Economics online – Septembar 2007. Dostupno na: <http://www.springerlink.com/content/f404471888751078/>*
21. Stevens, P. i M. Weale (2003) *Education and economic growth. National institute of economic and social research. London*
22. *The Economist*. (2008) *Country briefing: Slovenia. Dostupno na: http://www.economist.com/countries/Slovenia/profile.cfm?story_id=10086821&fsrc=RSS:SS.*